

Міністерство освіти і науки України
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської
обласної ради»
Кафедра загальної, спеціальної педагогіки, реабілітації та
інклюзивної освіти

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Завідувач кафедри загальної,
спеціальної педагогіки, реабілітації
та інклюзивної освіти
_____ Н.А.Крупенина
«07» квітня 2018 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Інклюзивна освіта

напрямок підготовки	<u>01 Освіта</u> (шифр і назва напрямку підготовки)
спеціальність	<u>016 Спеціальна освіта</u> (шифр і назва спеціальності)
факультет	<u>підготовки та перепідготовки педагогічних працівників</u> (назва факультету)

2018р.

Робоча програма «Інклюзивна освіта» для студентів за напрямом
(назва навчальної дисципліни)
підготовки 01_Освіта, спеціальністю 016 Спеціальна освіта.
2018_р.- с.

Розробник: **О.О.Таранченко**, професор кафедри загальної, спеціальної педагогіки, реабілітації та інклюзивної освіти

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри загальної, спеціальної педагогіки, реабілітації та інклюзивної освіти

Протокол № 4 від “07” квітня 2018 року

Завідувач кафедри загальної,
спеціальної педагогіки, реабілітації
та інклюзивної освіти

Н.А.Крупенина

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів 3	Галузь знань 01 Освіта (шифр і назва)	Нормативна
	Напрямок підготовки 01 Освіта (шифр і назва)	
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): 016 Спеціальна освіта)	Рік підготовки:
Змістових модулів 2		2-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання – диференційовані завдання		Семестр
Загальна кількість годин – 90		3-й
Усього годин для заочної форми навчання: аудиторних – 16 самостійної роботи студента – 74	Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр	Лекції
		10 год.
		Практичні
		6 год.
		Самостійна робота
		74 год.
		Індивідуальні завдання:
8 год.		
		Вид контролю: екзамен

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для заочної форми навчання – 16/74

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета вивчення курсу: підготовка студентів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітньої школи; засвоєння теоретико-методологічних, нормативно-правових та організаційно-методичних засад інклюзивної освіти; формування професійної компетентності фахівців загальноосвітніх навчальних закладів та спеціальних навчальних закладів для успішного впровадження інклюзивної моделі навчання учнів з особливими освітніми потребами. Опанування студентами основами педагогічних знань та успішним застосуванням їх на практиці.

Завдання курсу:

- ознайомлення студентів з особливостями інклюзивної освіти як особливої царин освіти;
- опанування провідними завданнями і способами інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у навчально-виховний процес загальноосвітньої школи;
- конкретизація форм і методів співпраці педагога з батьками дітей з особливими освітніми потребами.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- основні положення інклюзивної освіти;
- особливості спілкування з різними категоріями дітей з порушенням психофізичного розвитку;
- побудову стратегій взаємодії з батьками учнів та спеціалістами;
- принципи командної роботи;
- професійно важливі властивості особистості педагога;
- зміст та завдання корекційно-розвивальної роботи;
- основи диференційованого викладання.

уміти:

- ефективно взаємодіяти з іншими педагогами, спеціалістами, батьками учнів з особливими освітніми потребами;
- створювати індивідуальні навчальні програми для дітей з особливостями психофізичного розвитку на основі діагностики їхніх потреб;
- здійснювати необхідні адаптації, модифікації й методики викладання;
- реалізовувати підходи диференційованого викладання у класі;

- використовувати ефективні стратегії спілкування у взаємодії з учасниками навчально-виховного процесу;
- вдосконалювати методики інклюзивного навчання;
- фахово опрацьовувати інформацію інклюзивного освітнього змісту.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Провідні положення інклюзивної освіти

Тема 1. Інклюзивна освіта та її забезпечення у навчальному закладі.

Інклюзія - це дуже широка концепція, що передбачає повноцінне входження дитини в учнівський колектив, залучення до навчального процесу, добре ставлення до неї та прийняття. Впровадження такого підходу до освіти потребує планування, підготовки та надання різноманітної підтримки.

Мета інклюзії полягає в тому, щоб надати всім учням рівний і справедливий доступ до успішного навчання та сприяти розвитку соціальних, академічних і неакадемічних умінь у навчальному процесі.

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Для розбудови інклюзивної школи із підтримуючим середовищем потрібно зробити її фізично доступною, надати можливості для оптимального навчання і набуття досвіду. Необхідно, також, створити клімат піклування й поваги, що сприятиме всебічному розвитку дітей.

Тема 2. Інклюзивна освіта : основні положення.

В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей, яка забезпечує однакове ставлення до всіх людей, але створює спеціальні умови для дітей з особливими потребами.

Як проміжний етап розвитку інклюзивної системи освіти можна вважати процес інтеграції, який також має кілька типів: соціальна, функціональна, зворотна, спонтанна або неконтрольована. Складові моделі інклюзивної освіти: командний підхід, задоволення індивідуальних потреб дітей, співпраця з батьками, створення сприятливої атмосфери в дитячому колективі.

Щоб досягти успіху та задовольнити різноманітні потреби учнів, зумовлені їхніми здібностями, рівнем розвитку, інтересами та іншими відмінностями, педагогам необхідно змінювати методи навчання, навчальне середовища, матеріали тощо. Ці зміни або пристосування до потреб учнів відбуваються через адаптації або модифікації.

Адаптація – змінює характер навчання, не змінюючи зміст або понятійну сутність навчального завдання.

Модифікації навчання – модифікації змінюють характер навчання, змінюючи зміст або понятійну складність навчального завдання.

Тема 3. Законодавче та нормативно-правове забезпечення освіти осіб з обмеженими можливостями здоров'я.

Основні відомості про законодавче та нормативно-правове забезпечення освіти осіб з обмеженими можливостями здоров'я. Основні міжнародні документи в галузі інклюзивної освіти. Чинне законодавство освіти осіб з обмеженими можливостями.

Історія законодавчого визнання права на здобуття освіти громадян України.

Змістовий модуль 2. Практичні аспекти інклюзивної освіти.

Тема 4 Корекційно-розвивальна робота – як складова інклюзивного навчання.

Соціально-психологічний супровід дітей з особливими потребами. Курикулум як загальна концепція навчання дітей з особливими потребами. Методичні засади індивідуального навчального плану роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Реалізація індивідуального підходу в роботі з батьками. Співробітництво та основні принципи командного підходу. Корекційно-розвивальна робота та її значення при навчанні дитини з особливими потребами. Співробітництво з колегами: вчителями, психологами, логопедами, адміністрацією навчального закладу, асистентами вчителів та ін.

Тема 5. Співробітництво різнопрофільних фахівців в інклюзивному навчальному закладі.

Співробітництво фахівців загальної та спеціальної освіти. Варіанти організації співпраці. Асистент учителя в системі відносин співробітництва. Завдання та кваліфікаційні характеристики асистента вчителя. Професійне співробітництво психолога і логопеда.

Співробітництво асистента вчителя та класного керівника з колегами: вчителями, психологами, логопедами, адміністрацією навчального закладу, асистентами вчителів та ін.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	заочна форма					
	усьог о	у тому числі				
л		п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 1. Провідні положення інклюзивної освіти						
Тема 1. Інклюзивна освіта та її забезпечення у навчальному закладі.	20	2	2			16
Тема 2. Інклюзивна освіта : основні положення.	20	2	2			16
Тема 3. Законодавче та нормативно-правове забезпечення освіти осіб з обмеженими можливостями здоров'я.	10	2				8
Разом за змістовим модулем 1	50	6	4			40
Змістовий модуль 2. . Практичні аспекти інклюзивної освіти.						
Тема 4. Корекційно-розвивальна робота – як складова інклюзивного навчання.	20	2	2			16
Тема 5. Співробітництво різнопрофільних фахівців в інклюзивному навчальному закладі.	20	2				18
Разом за змістовим модулем 2	40	4	2			34
Усього годин	90	10	6			74

5. Теми лекцій за планом

№	Назва теми	Кількість ГОДИН
1.	Інклюзивна освіта та її забезпечення у навчальному закладі.	2
2.	Інклюзивна освіта : основні положення.	2
3.	Законодавче та нормативно-правове забезпечення освіти осіб з обмеженими можливостями здоров'я.	2
4.	Корекційно-розвивальна робота – як складова інклюзивного навчання.	2
5.	Співробітництво різнопрофільних фахівців в інклюзивному навчальному закладі.	2

6. Теми практичних занять

№	Назва практичного заняття і короткий його зміст	Кількість ГОДИН
1.	Інклюзивний підхід до розвитку загальноосвітнього навчального закладу	2
2.	Переваги інклюзивної освіти	2
3.	Шляхи розвитку навчального закладу, що практикує інклюзивні підходи	2

7. Самостійна робота

№	Назва теми	Кількість ГОДИН
----------	-------------------	----------------------------

1	Роль педагога у впровадженні інклюзивної практики	10
2	Інклюзивна школа - осередок громади	10
3	Громадські батьківські організації та їх роль у впровадженні інклюзивної освіти.	10
4	Система комплексної корекційно-розвивальної допомоги дітям з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії	14
5	Диференційоване викладання(змісту, процесів, кінцевих результатів)	10
6	Приклади успішної практики залучення дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивних шкіл	10
7	Досвід зарубіжних країн з впровадження інклюзивної освіти	10
Усього		74

8. Індивідуальні завдання

Заліковий кредит 1

Провідні положення інклюзивної освіти ІНДЗ 1

Завдання теоретичного характеру (одне завдання за вибором студента)

1. Співвідношення понять «інклюзія», «інтеграція».
2. Складові моделі інклюзивної освіти.
3. Об'єкт і предмет інклюзивної освіти.
4. Основні принципи інклюзивної освіти.
5. Освітні закони України та нормативно-правові положення стосовно навчання дітей з особливими потребами.
6. Інклюзивні школи – ефективні школи.
7. Індивідуальний навчальний план дитини з особливими освітніми потребами.
8. Історія спеціальної освіти та інклюзії.
9. Соціальна та медична моделі порушень розвитку.
10. Основні принципи інклюзивної освіти.

Завдання практичного характеру (одне завдання за вибором студента)

1. Скласти глосарій основних термінів з інклюзивної освіти.
2. Розробити індивідуального навчального плану для учня з особливими потребами. (нозологія за вибором).

Заліковий кредит 2

Практичні аспекти інклюзивної освіти. ІНДЗ 2

Завдання теоретичного характеру

(одне завдання за вибором студента)

1. Комунікація з іншими фахівцями та командний підхід до навчання дітей з особливими освітніми потребами.
2. Особистісно-орієнтована модель навчання – сучасна освітня технологія.
3. Дитиноцентризм й принципи традиційної педагогіки.
4. Порівняння традиційної моделі навчання з особистісно-орієнтованою моделлю. Роль вчителя в технології особистісно-орієнтованого навчання.
5. Інноваційні технології, їх роль в інклюзивному навчанні.
6. Формування дитячого колективу і створення атмосфери сприйняття відмінностей. Моделювання належних способів взаємодії з усіма дітьми.
7. Методики для розвитку позитивних стосунків між ровесниками у дитячому садку та поза його межами.
8. Роль педагога у впровадженні інклюзивної освіти та засоби досягнення тривалих результатів.
9. Педагоги як провідники змін в освітній системі.
10. Рефлексія як засіб особистісного розвитку та вдосконалення навчально-виховного процесу у системі інклюзивної освіти.

Практичного характеру

(одне завдання за вибором студента)

1. Заповнити зразок анкети архітектурної доступності шкільної будівлі.
2. Розробити конспект уроку інклюзивного класу.

9. Методи навчання

Словесні: лекція (інформаційна, проблемна, з елементами бесіди, з розбором конкретних ситуацій), навчальна дискусія.

Наочні: спостереження, ілюстрування.

Практичні: вправи різних типів, ситуативне моделювання.

Репродуктивні: відтворення, катехізична бесіда.

Методи за логікою руху змісту навчального матеріалу: дедуктивні, індуктивні, конкретизація.

Методи стимулювання та мотивації навчання: дискусії (пізнавальні, навчальні), аналіз виробничих ситуацій, імітаційні вправи, рольове та ігрове моделювання.

10. Методи контролю

Опитування.

Усний індивідуальний і фронтальний контроль.

Письмовий індивідуальний і фронтальний контроль.

Контрольно-корекційна бесіда.

Виконання практичних завдань.

Тестування (закритої форми; відкритої форми).

Виконання комплексних контрольних завдань.

Взаємоконтроль (взаємооцінювання).

Самоконтроль: рефлексія, самооцінювання, рецензування.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота					Сума
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2		Екзамен 100
Тема 1	Тема 2	Тема 3	Тема 4	Тема 5	
10	10	10	10	10	

12. Шкала оцінювання

Проміжок за накопичувальною бальною шкалою	Оцінка за розширеною шкалою	Значення оцінки ECTS
90 -100	Відмінно	A
82–89	Дуже добре	B
74-81	Добре	C
64-73	Задовільно	D
60-63	Задовільно	E
40–59	Незадовільно з можливістю перескладання	Fx
0–39	Незадовільно з обов'язковим повторним курсом	F

13. Методичне забезпечення

1. Конспекти лекцій з дисципліни.
2. Плани практичних занять.
3. Навчально-методичне забезпечення самостійної роботи студентів.
4. Комплекс індивідуальних науково-дослідних завдань.
5. Засоби контролю й самоконтролю.
6. Комплекс літератури з дисципліни.

14. Рекомендована література

Базова література:

1. Колупаєва А.А. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи / Колупаєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади: Монографія.- К.: Педагогічна думка, 2007 р. – 458 с.
2. Софій Н.З., Найда Ю.М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально – методичний посібник/Кол.:авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред.Даниленко Л.І., - К.:2007.- 128с.
3. Відкрите досвє з інклюзивної освіти. За матеріалами ЮНЕСКО /Витяг
4. Ворон М.В., Інклюзивна освіта: українські реалії/журнал «Підручник для директора», видавництво «Плеяди», червень, 2006.
5. Даниленко Л.І. Управління інклюзивною школою на засадах менеджменту освітніх інновацій / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально – методичний посібник/Кол.:авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред.Даниленко Л.І., - К.:2007.- 128с.
6. Таранченко О.М., Загальні принципи здійснення адаптацій та модифікацій навчально-виховного процесу / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально – методичний посібник/Кол.:авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред.Даниленко Л.І., - К.:2007.- 128с.
7. Слободянюк Н.Г., Пристосування шкільних приміщень до потреб дітей з особливостями психофізичного розвитку. Пристосування шкільних приміщень до потреб дітей з особливостями психофізичного розвитку / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально – методичний посібник/Кол.:авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред.Даниленко Л.І., - К.:2007.- 128с.
8. Таранченко О.М., Врахування відмінностей розвитку та навчальної діяльності дітей з особливостями психофізичного розвитку в процесі навчання. / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально – методичний посібник/Кол.:авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред.Даниленко Л.І., - К.:2007.- 128с.
9. Колупаєва А.А., Здійснення процесу оцінки та розробки індивідуального навчального плану/ Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально – методичний посібник/Кол.:авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред.Даниленко Л.І., - К.:2007.- 128с.
10. Єфімова С.М. Налагодження партнерських стосунків з родинами / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально – методичний посібник/Кол.:авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред.Даниленко Л.І., - К.:2007.- 128с.

11. Бондар В.І. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі / В.І. Бондар, В.В. Засенко. – К., 2011. – 247 с.

Допоміжна література:

1. Архітектурна доступність шкіл: навчально-методичний посібник/за заг. ред. Байди Л. Ю., Красюкової-Еннс О. В; колек. авторів: Азін В.О., Грибальський Я.В., Байда Л.Ю., Красюкова-Еннс О.В. - К., 2012. - 88 с.
2. Loreman, T. (2007). Seven pillars of support for inclusive education: Moving from "Why?" to "How?" *International Journal of Whole Schooling*, 3(2), С. 22-38.
3. Loreman, T., Deppeler, J.M. & Harvey, D.H.P. (2005). *Inclusive education: A practical guide to supporting diversity in the classroom.* (Лорман Т., Деспелер Дж.М., Харві Д. Х. Р. (2005) Інклюзивна освіта. Підтримка відмінності на уроці: практичний посібник) Sydney: Allen & Unwin.
4. McGhie-Richmond, D., Underwood, K., Jordan, A. (2007). *Developing Effective Instructional Strategies for Teaching in Inclusive classrooms.* *Exceptionality Education Canada*, 17(1/2), 27–52 <http://canada-ukraine.org/Articles.htm>
5. Polloway, E.A., Patton, J. R., Smith, J. D., & Smith, T. E. C. (1996). *Historic Changes in Mental Retardation and Developmental Disabilities.* *Education & Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 31(1), С. 3-12.
6. Spedding, S. (2001). *Teachers as agents of change.* In P.J. Foreman, (Ed.). *Integration and inclusion in action*, (2nd Ed.). Sydney: Harcourt Australia. С. 391-429.

Інформаційні ресурси

1. Адаптована конвенція ООН щодо осіб з особливими потребами. Нью-Йорк, 13 грудня 2006р. www.osmhi.org/index.php?page=200&news=401&pages
2. Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ussf.kiev.ua/index.php?go=Inklus&id=4>
3. Загальна декларація прав людини (проголошена ООН 10 грудня 1948 року) [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.minjust.gov.ua/udhra/udhr.html
4. Конвенція ООН про права дитини (прийнята 20 листопада 1989 року, ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року) [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.chl.kiev.ua/UKR/konv_u.htm
5. Закон України “Про охорону дитинства” (прийнятий 26 квітня 2001 року №2402-III) [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2402-14
6. Декларація про права інвалідів (проголошена ООН 9 грудня 1975 року) [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_117
7. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів (прийняті резолюцією 48/96 Генеральної Асамблеї від 20 грудня 1993 року) [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_306
8. Саламанкська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб із особливими потребами (7-10 июня 1994 р.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.notabene.ru/down_syndrome/Rus/declarat.html

9. Закон “Про освіту” (прийнятий 23 травня 1991 року N 1060-XII) [Електронний ресурс] – Режим доступу:
www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1060-12
10. Закон України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" (21 березня 1991 року N 875-XII) [Електронний ресурс] – Режим доступу:
www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=875-12
11. Закон України “Про реабілітацію інвалідів в Україні” (прийнятий 6 жовтня 2005 року N 2961-IV) [Електронний ресурс] – Режим доступу:
www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2961-15
12. Концепція Державної програми розвитку освіти на 2006-2010 роки (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 року №396-р) [Електронний ресурс] – Режим доступу:
www.uazakon.com/document/fpart15/idx15806.htm
13. Державна типова програма реабілітації інвалідів (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 8 грудня 2006р. №1686) [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.gdo.kiev.ua/files/db.php?st=3311&god=2006
14. Постанова Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів” (від 12 жовтня 2000 р. N 1545) [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.2.znz.edu-ua.net/storage/95.txt
15. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку”(прийнята 5 липня 2004 р. N 848) [Електронний ресурс] – Режим доступу:
www.uazakon.com/document/fpart68/idx68267.htm
16. Указ Президента України “Про додаткові заходи щодо посилення соціального захисту інвалідів та проведення в Україні у 2003 році Року людей з інвалідністю” (02.12.2002 № 1112/2002) [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1112%2F2002
17. Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями» (від 01.06.2005 р. № 900/2005) [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=900%2F2005
18. Указ Президента України “Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні” (від 4 липня 2005 року N 1013/2005) [Електронний ресурс] – Режим доступу:
www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1013%2F2005
19. Указ Президента України “Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями” (від 18 грудня 2007 року N 1228/2007) [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1228%2F2007
20. Канадсько-український проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні» [Електронний ресурс] – Режим доступу:
www.education-inclusive.com/uk/index.php

21. Офіційний сайт проекту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні» [Електронний ресурс] – Режим доступу:
www.clientcenter.youcandohat.com/www-dev/ccds/uk/components.php
22. Електронний Канадсько-український журнал спеціальної педагогіки, розміщений на сайті Канадсько-української дослідної групи (CURT) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.canada-ukraine.org/>
23. Сайт інституту спеціальної педагогіки АПН України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.isp-2006.narod.ru/>
24. Сайт інституту корекційної педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ikpp.npu.edu.ua/>
25. Партнери заради кращої політики: посібник із включення (доступний на десяти мовах) [Електронний ресурс] – Режим доступу:
www.osmhi.org/index.php?page=202&news=335&pages
26. Технологія індивідуального планування: посібник [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.education-inclusive.com>